

Research Paper

Pathology of Policy-Making Processes in Political and Social Development Programs in the Islamic Republic of Iran (Case Study: Comparative Analysis of Khatami and Ahmadinejad Administrations)

Mohammad Reza Kari*:Ph.D. Candidate in Public Policy, Faculty of Political Science, Public Policy Department, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

Dr. Hojatollah Darvishpour:Assistant Professor and Faculty Member, Ph.D. in Political Science, Faculty of Political Science, Public Policy Department, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

Dr. Mohammad Ali Khosravi:Assistant Professor and Faculty Member, Ph.D. in International Relations, Faculty of Political Science, Public Policy Department, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, Tehran, Iran.

Received: 2023/08/26 [PP 35-50](#) Accepted: 2024/10/04

Abstract

In developing societies, political and social growth represents a key challenge, reflecting their stability and capacities. In Iran, various factors hinder the achievement of political and social development goals. This research aims to analyze the policy-making processes for political and social development programs during the presidential terms of Mohammad Khatami and Mahmoud Ahmadinejad. The central question is: what challenges did these processes face during these administrations? The research hypothesizes that both governments encountered difficulties due to the multiplicity of decision-making centers; however, Khatami's administration pursued a more open approach, focusing on political and social freedoms, while Ahmadinejad's administration adopted a restrictive, populist stance with increased governmental control. Using a descriptive-analytical approach and case study method, the research relies on qualitative tools such as the collection and analysis of historical and political documents and narratives. The findings suggest that strategies like improved coordination between decision-making centers, strengthening democratic institutions, and implementing structural reforms in policy-making could enhance these processes. If applied together, these strategies could lead to transparent and sustainable improvements in Iran's political and social development. The study acknowledges limitations such as restricted access to government resources and time constraints but provides valuable insights into the challenges and potential solutions for enhancing policy-making processes in Iran.

Keywords: Political development, decision-making, Khatami, Ahmadinejad, public policy.

Citation: Kari, M. R., Darvishpour, H., & Khosravi, M. A. (2023). **Pathology of Policy-Making Processes in Political and Social Development Programs in the Islamic Republic of Iran (Case Study: Comparative Analysis of Khatami and Ahmadinejad Administrations)**. *Journal of Society and Politics*, Vol 2, No 7, Shiraz, PP 35-50.

* . **Corresponding author:** Mohammad Reza Kari, **Email:** Rezakari74@yahoo., **Tel:** 09121506279

Extended Abstract

Introduction

In recent decades, the Islamic Republic of Iran has faced numerous challenges in political and social development. Internal and external policy changes, globalization, demographic shifts, and technological advancements have all impacted the country's development trajectory. Public policy plays a critical role in managing these changes and shaping the country's development path. This study focuses on the presidencies of Mohammad Khatami (1997–2005) and Mahmoud Ahmadinejad (2005–2013), analyzing their contrasting approaches to political and social policymaking. While Khatami emphasized political reforms and expanding civil liberties, Ahmadinejad took a more conservative and populist approach, focusing on social justice and resistance to foreign pressure. These different policy approaches have had significant impacts on the country's development. However, previous research has primarily focused on economic development, with less attention given to the political and social aspects of policymaking. This study aims to analyze the strengths and weaknesses of these processes during these two periods.

Methodology

This research uses a descriptive-analytical and case study approach to evaluate the political and social policymaking processes in Iran, focusing on the presidencies of Khatami and Ahmadinejad. Data were collected through official documents, reports, academic studies, and interviews. The study employs frameworks like modernization and dependency theory to compare the policymaking approaches of these two administrations.

References

1. Abozari-Lotf, M. (2014). Descriptive analysis of the discourses of post-revolution governments in the field of economic development (1979-2013). *Political Studies*, 26(7), 137-164. [In Persian]
2. Adams, B. (2021). How to retain and develop talents: Impacts on decision-making. *Journal of Global Policy*, 34(4), 245-259.
3. Akhavan-Kazemi, M., Sadeghi, S. S., & Nikoonahad, E. (2018). Trend analysis of the political development process in contemporary Iran. *Majlis and Strategy*, 95(25), 209-246. [In Persian]
4. Alizadeh-Saroukalai, R., Keshavarz, B., Khoshkhat, M., & Moradi, A. (2020). Investigation of the policy-making of the Iran in fighting administrative corruption. *Political*

Results and discussion

Khatami's government emphasized political reform and societal development, aiming to expand civil liberties, human rights, and strengthen civil society. His policies opened up the political space, increased public participation, and supported non-governmental organizations. In contrast, Ahmadinejad's administration adopted a more conservative and populist approach, focusing on social justice through state mechanisms, restricting civil liberties, and exercising greater control over the media and society. His foreign policy was confrontational, leading to economic sanctions and increased economic difficulties, including inflation and unemployment.

The study highlights that Khatami's term was marked by expanding public participation and civil society, while Ahmadinejad's policies resulted in restricted civil liberties and increased state control. Both administrations faced challenges such as resistance from conservative elements and bureaucratic inefficiencies.

Conclusion

Based his research illustrates the differences in policymaking between the Khatami and Ahmadinejad administrations. Khatami's reformist and interactive policies led to societal modernization, while Ahmadinejad's conservative and resistant approach focused on state control and independence. These policy differences significantly influenced Iran's political and social development. To achieve sustainable and balanced development, policies must be based on democracy, transparency, and public participation

- and International Research*, 43(11), 163-185. [In Persian]
5. Barkhordari, S., & Ali-Azimi, N. (2008). The short-term and long-term effect of research and development subsidies on Iran's economic growth. *New Economy and Trade*, 14(4), 111-128. [In Persian]
  6. Ghanei-Rad, M. A. (2018). Anti-poverty programs and social welfare with an emphasis on the social development approach. *Social Sciences Quarterly*, 12(4), 12-34. [In Persian]
  7. Hatami, A. (2017). Comparative analysis of economic and political globalization in Khatami and Ahmadinejad governments. *Political Science*, 49(13), 97-130. [In Persian]
  8. Imani, M. T. (2017). *Paradigmatic evaluation of the development programs of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
  9. Karimi-Ketayounche, Y., Elahimanesh, M. H., & Mohseni, A. (2021). Identifying the strengths of economic development policies in the Islamic Republic of Iran based on the SWOT model. *Political and International Research*, 48(12), 61-84. [In Persian]
  10. Malekpour, H., & Matlabi, M. (2020). The relationship between the state and the new middle class in post-revolutionary Iran (2005-2013). *Islamic Revolution Approach*, 51(14), 135-152. [In Persian]
  11. Nadimi, D. (2005). Citizens' expectations and demands from President Khatami's government. *Political-Economic Information*, 213-214(19), 16-35. [In Persian]
  12. Noorian, E., Golpayegani, H., Beheshtinia, E. (2024). The approaches of Iran to political participation as the foundation of political legitimacy with an emphasis on the role of parties; A look at the legal aspects. *Journal of Society and Politics*, Vol 1, No 4, Shiraz, PP 19-38 [In Persian]
  13. Nowjavan, S., Ahadi, P., & Ahmadi-Sefidan, H. (2021). The impact of securitization in the identification, decision-making, and evaluation of public policy processes. *Political and International*, 48(12), 247-266. [In Persian]
  14. Omid, A., & Gholamkari, A. (2019). Analysis of the relationship between foreign policy and economic development: A comparison of the Khatami, Ahmadinejad, and Rouhani governments (1997-2017). *Islamic Revolution Approach*, 46(13), 47-72. [In Persian]
  15. Pourahmadi, H. (2005). Strategic foundations of reforming economic development policies and government priorities in Iran. *Strategic Studies*, 30(8), 789-816. [In Persian]
  16. Raghfar, H. (2020). An analysis of political development in Iran during the post-revolution period. *University of Tehran*.
  17. Raghfar, H. (2020). *Interactions between politics and economy in the process of Iran's development*. Tehran: Allameh Tabataba'i University Press. [In Persian]
  18. Safarishali, R. (2019). Justice discourse in the development bills of Iran's post-revolutionary governments. *Research on Law and Social Justice*, 7(2), 55-73. [In Persian]
  19. Sefidsangi, M. (2019). Reflections of social development in the laws of Iran's five-year development plans. *Iranian Journal of Social Development Studies*, 20(2), 45-62. [In Persian]
  20. Seyfollahi, S., & Maleki, M. (2010). The impact of human capital on economic growth with emphasis on the role of specialized labor force distribution in Iran, with a focus on the fourth economic, social, and cultural development plan of the Islamic Republic of Iran (2005-2009). *Iranian Journal of Social Development Studies*, 7(2), 73-86. [In Persian]
  21. Seyfori, F., Shahramnia, S. A., Hatami, A., & Emamjomezadeh, S. J. (2020). Comparative analysis of the impact of globalization on social development in Iran during the Khatami and Ahmadinejad governments. *Social Development*, 55(14), 151-186. [In Persian]
  22. Shahbazi, A., & Golshani, A. (2016). Political-business cycle: A case study of the Khatami and Ahmadinejad governments. *Islamic Revolution Approach*, 35(10), 87-112. [In Persian]
  23. Shenavari, F., Jafarinezhad, M., Kaveh Pisghadam, M. K. (2023). The Causes of the Hegemonic Discourse of the Islamic Revolution (with Emphasis on Meaning-Making Capacities in Order to Control Political Radicalism). *Journal of Society and Politics*, Vol 1, No 2, Shiraz, PP 1-14. [In Persian]

24. Shirzadi, R. (2020). Political development programs in post-revolutionary Iran. *Journal of Foreign Policy and Development*, 5(3), 75-90. [In Persian]
25. Vogelsang, P. (2020). The relationship between welfare and social development. *Journal of Social Development Studies*, 19(3), 130-150.
26. Zibakalam, S., Afshari, D., & Aslanzadeh, A. (2010). Reasons for the election of Khatami (Reformist government of 1997) "Based on Samuel Huntington's theory of unbalanced development." *Political and International Research*, 3(2), 51-76. [In Persian]

مقاله پژوهشی

آسیب شناسی فرآیند سیاست‌گذاری برنامه های توسعه سیاسی و اجتماعی در ج.ا.ایران (مطالعه موردی: همسنجی دولت های خاتمی و احمدی نژاد)

محمد رضاکاری^۱: دانشجوی دکترای سیاست‌گذاری عمومی، دانشکده علوم سیاسی، سیاست‌گذاری عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران.
حجت اله درویش پور: استادیار و عضو هیأت علمی، دکترای علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، سیاست‌گذاری عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران.
محمد علی خسروی: استادیار و عضو هیأت علمی، دکترای روابط بین الملل، دانشکده علوم سیاسی، سیاست‌گذاری عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکز، تهران، ایران.

دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۰۵ / صص ۳۵-۵۰ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۱۳

چکیده

در جوامع در حال توسعه، سیاسی و اجتماعی یکی از چالش‌های اساسی به شمار می‌رود که نشان‌دهنده ثبات و ظرفیت‌های آن‌ها است. در ایران، عوامل مختلفی مانع دستیابی به اهداف توسعه سیاسی و اجتماعی می‌شوند. این پژوهش با هدف تحلیل فرآیندهای سیاست‌گذاری در برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی در دوره‌های ریاست‌جمهوری خاتمی و احمدی‌نژاد انجام شده است. پرسش اصلی این است که این فرآیندها در طول این دولت‌ها با چه چالش‌هایی مواجه بوده‌اند؟ فرضیه تحقیق بیان می‌کند که هر دو دولت با مشکلات ناشی از تعدد مراکز تصمیم‌گیری روبرو بوده‌اند؛ اما دولت خاتمی رویکردی بازتر اتخاذ کرده و بر آزادی‌های سیاسی و اجتماعی تمرکز داشته است، درحالی که دولت احمدی‌نژاد با رویکردی محدودکننده و پوپولیستی، بر افزایش کنترل دولتی تأکید کرده است. این پژوهش با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و مطالعه موردی و بهره‌گیری از ابزارهای کیفی نظیر جمع‌آوری و تحلیل اسناد تاریخی، سیاسی و روایات، به انجام رسیده است. نتایج نشان می‌دهد که راهبردهایی نظیر بهبود هماهنگی بین مراکز تصمیم‌گیری، تقویت نهادهای دموکراتیک و انجام اصلاحات ساختاری در سیاست‌گذاری می‌تواند به بهبود این فرآیندها کمک کند. اگر این راهبردها به‌طور همزمان به‌کار گرفته شوند، می‌توانند به بهبود شفافیت و پایداری در توسعه سیاسی و اجتماعی ایران منجر شوند. پژوهش محدودیت‌هایی نظیر دسترسی محدود به منابع دولتی و محدودیت زمانی داشته، اما به بینش‌های ارزشمندی درباره چالش‌ها و راه‌حل‌های احتمالی برای بهبود فرآیندهای سیاست‌گذاری در ایران دست یافته است.

^۱ نویسنده مسئول: محمد رضاکاری، پست الکترونیکی: Rezakari74@yahoo.com، تلفن: 09121506279

واژه‌های کلیدی: توسعه سیاسی، تصمیم‌سازی، خاتمی، احمدی‌نژاد، سیاست‌گذاری عمومی.

استناد: کاری، م. ر.، درویش‌پور، ج.، و خسروی، م. ا. (۱۴۰۳). *آسیب‌شناسی فرآیندهای سیاست‌گذاری در برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران (مطالعه موردی: تحلیل مقایسه‌ای دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد)*. فصلنامه جامعه و سیاست، سال ۲، شماره ۷، شیراز، صص ۳۵-۵۰.

مقدمه

در دهه‌های اخیر، جمهوری اسلامی ایران با چالش‌های گوناگونی در زمینه توسعه سیاسی و اجتماعی مواجه بوده است. تغییرات در سیاست‌های داخلی و خارجی، جهانی‌شدن، تحولات جمعیتی و پیشرفت‌های فناوری از جمله عواملی هستند که بر فرآیند توسعه تأثیر گذاشته‌اند. سیاست‌گذاری عمومی به عنوان ابزاری کلیدی برای مدیریت این تغییرات، نقشی مهم در شکل‌دهی به توسعه کشور ایفا می‌کند. دوره‌های ریاست جمهوری محمد خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴) و محمود احمدی‌نژاد (۱۳۸۴-۱۳۹۲) دو دوره متفاوت از نظر رویکردهای سیاسی و اجتماعی در ایران بودند. خاتمی با شعار اصلاحات و گسترش آزادی‌های مدنی شناخته می‌شود، در حالی که احمدی‌نژاد با تأکید بر عدالت‌محوری و مقاومت در برابر فشارهای خارجی، رویکردی محافظه‌کارانه اتخاذ کرد. این تفاوت‌ها در سیاست‌گذاری و مدیریت کشور، تأثیرات مهمی بر توسعه سیاسی و اجتماعی گذاشتند. با این حال، پژوهش‌های پیشین بیشتر به توسعه اقتصادی پرداخته‌اند و به ابعاد سیاسی و اجتماعی سیاست‌گذاری کمتر توجه شده است. این در حالی است که توسعه سیاسی و اجتماعی نقش حیاتی در ایجاد جامعه‌ای پایدار و کارآمد دارد. بنابراین، هدف اصلی این پژوهش بررسی آسیب‌شناسی فرآیندهای سیاست‌گذاری در دو دولت خاتمی و احمدی‌نژاد و شناسایی عواملی است که مانع از اجرای مؤثر برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی شده‌اند. هدف اصلی این تحقیق، بررسی و آسیب‌شناسی فرآیندهای سیاست‌گذاری توسعه سیاسی و اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران با تمرکز بر دو دوره ریاست جمهوری محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد است. این پژوهش به دنبال شناسایی تفاوت‌ها و شباهت‌های رویکردهای سیاست‌گذاری در این دو دولت است و تأثیرات این سیاست‌ها بر توسعه کشور را تحلیل می‌کند. همچنین، تحقیق به دنبال کشف موانع و چالش‌های کلیدی است که منجر به ناکارآمدی سیاست‌گذاری در این دو دوره شده‌اند. از جمله این موانع می‌توان به تعدد مراکز تصمیم‌گیری، پیچیدگی بوروکراسی و عدم هماهنگی میان نهادهای دولتی اشاره کرد. این تحقیق تلاش می‌کند تا با ارائه تحلیل جامع از این عوامل و شناسایی تأثیرات مثبت و منفی هر دوره، راهکارهایی برای بهبود سیاست‌گذاری‌های آینده کشور ارائه دهد. علاوه بر این، با تمرکز بر اهمیت توسعه سیاسی و اجتماعی، هدف این پژوهش ارائه رویکردهایی است که به شفاف‌سازی و بهبود کارایی سیاست‌گذاری‌های عمومی کمک کرده و به توسعه پایدار و کارآمد کشور یاری رساند.

نوآوری این تحقیق در رویکرد مقایسه‌ای آن به بررسی فرآیندهای سیاست‌گذاری توسعه سیاسی و اجتماعی در دو دوره متفاوت از تاریخ معاصر ایران، یعنی دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد، نهفته است. برخلاف بسیاری از پژوهش‌های گذشته که بر توسعه اقتصادی تمرکز داشته‌اند، این تحقیق به‌طور خاص به ابعاد سیاسی و اجتماعی سیاست‌گذاری توجه کرده و به تحلیل این سیاست‌ها بر توسعه کلی کشور پرداخته است. از جمله نوآوری‌های اصلی این تحقیق، بهره‌گیری از رویکردهای بین‌رشته‌ای و نظریات متنوع توسعه مانند نظریه نوسازی و نظریه

وابستگی است که به تحلیل دقیق‌تر تفاوت‌های سیاستگذاری در این دو دوره کمک می‌کند. همچنین، تحقیق به شناسایی موانع و چالش‌های کلیدی مانند تعدد مراکز تصمیم‌گیری و پیچیدگی‌های بوروکراتیک پرداخته و راهکارهایی کاربردی برای بهبود فرآیند سیاستگذاری در آینده ارائه می‌دهد. استفاده از روش‌های کیفی و تحلیل اسناد دولتی نیز جنبه نوآورانه دیگری است که به عمق‌بخشی به پژوهش و ارائه نتایج کاربردی و مستند کمک می‌کند. این نوآوری‌ها باعث می‌شود تحقیق بتواند به ارتقای دانش و بهبود سیاستگذاری در ایران یاری رساند. این پژوهش از رویکرد توصیفی-تحلیلی و روش مطالعه موردی استفاده می‌کند. داده‌ها از طریق تحلیل منابع چاپی، اسناد دولتی و تاریخی، مصاحبه‌ها و تحلیل‌های ثانویه گردآوری می‌شوند. در این راستا، نظریات مختلفی درباره نقش سیاستگذاری در توسعه سیاسی و اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرند. پرسش اصلی این تحقیق این است که فرآیندهای سیاستگذاری در برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی در دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد با چه مشکلات و آسیب‌هایی مواجه بوده‌اند؟ فرضیه تحقیق بیان می‌کند که هر دو دولت در سیاستگذاری با چالش‌هایی ناشی از تعدد مراکز تصمیم‌گیری مواجه بوده‌اند؛ با این تفاوت که دولت خاتمی به دلیل تأکید بیشتر بر آزادی‌های سیاسی و اجتماعی، رویکردی بازتر اتخاذ کرده، در حالی که دولت احمدی‌نژاد با تمرکز بر عدالت‌محوری شعاری و افزایش کنترل دولتی، رویکرد محدودتری داشته است.

بنابراین مسئله اصلی این تحقیق، آسیب‌شناسی فرآیند سیاستگذاری برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران با تمرکز بر دو دوره ریاست جمهوری محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد است. این پژوهش به دنبال بررسی و مقایسه تفاوت‌ها و شباهت‌های سیاستگذاری این دو دولت است که هر کدام رویکردهای مختلفی به توسعه سیاسی و اجتماعی داشته‌اند. دولت خاتمی با تأکید بر اصلاحات و گسترش آزادی‌های مدنی، تلاش کرد تا سیاست‌های بازتری در جامعه ایجاد کند، در حالی که دولت احمدی‌نژاد با تأکید بر عدالت‌محوری و مقاومت در برابر فشارهای خارجی، رویکردی محافظه‌کارانه‌تر و شعاری داشت. در این تحقیق، مشکلات و موانع موجود در فرآیند سیاستگذاری، از جمله تعدد مراکز تصمیم‌گیری، پیچیدگی بوروکراتیک، عدم هماهنگی نهادی و تأثیرات خارجی مورد بررسی قرار می‌گیرند. هدف از این پژوهش، شناسایی چالش‌های کلیدی در سیاستگذاری این دو دوره و ارائه راهکارهایی برای بهبود و کارآمدی بیشتر سیاست‌های توسعه‌ای در آینده است. این تحقیق همچنین به دنبال بررسی تأثیر این سیاست‌ها بر توسعه سیاسی و اجتماعی کشور و شناسایی عواملی است که مانع از اجرای مؤثر برنامه‌های توسعه در هر دو دوره شده‌اند. لذا این پژوهش با تمرکز بر سیاستگذاری دو دوره خاتمی و احمدی‌نژاد، می‌تواند به درک بهتری از چالش‌ها و موانع موجود در فرآیند سیاستگذاری در ایران کمک کند. نتایج این تحقیق برای سیاست‌گذاران، پژوهشگران و نخبگان سیاسی می‌تواند ابزاری مفید برای بهبود سیاستگذاری‌های آینده باشد. همچنین، این تحقیق به افزایش آگاهی عمومی درباره اهمیت سیاستگذاری در توسعه پایدار و کارآمد ایران یاری خواهد رساند.

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

در مطالعات علمی، مرور و تحلیل پیشینه‌های مرتبط با موضوع پژوهش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، زیرا به شناخت بهتر از فضای پژوهشی موجود و یافتن خلأهای تحقیقاتی کمک می‌کند. این بخش به

بررسی برخی از مهم‌ترین تحقیقات مرتبط با توسعه (سیاسی و اجتماعی) و فرآیندهای تصمیم‌گیری در ایران می‌پردازد. با توجه به پویایی شرایط سیاسی و اقتصادی ایران، بررسی‌های قبلی در کنار مطالعات جدیدتر ضروری است تا به رویکردی جامع‌تر و به‌روزتر دست یابیم.

جدول ۱. پیشینه و ادبیات تحقیق (منبع نگارندگان)

موضوع	نویسنده و سال	نتایج و تحلیلها
تحلیل ضعف‌های پارادایمی در برنامه‌های توسعه ایران	محمدتقی ایمانی (۱۳۹۶)	اشاره به ضعف‌های پارادایمی و نظری در نظام برنامه‌ریزی کشور. عدم وجود روش‌های کارآمد روش‌شناختی به ناکارآمدی سیاست‌های توسعه‌ای منجر شده است. (ایمانی، ۱۳۹۶: ۲۸).
ارزیابی بازتاب توسعه اجتماعی در برنامه‌های توسعه	سفید سنگی (۱۳۹۸)	برنامه‌های توسعه‌ای ایران بیشتر بر شاخص‌های رفاهی تمرکز کرده و شاخص‌های انسان‌گرایانه نادیده گرفته شده است. برنامه اول توسعه به‌عنوان ضعیف‌ترین برنامه ارزیابی شده است (سفید سنگی، ۱۳۹۸: ۵۰).
تأثیرات جهانی‌شدن و فشارهای خارجی	رضا شیرزادی (۱۳۹۹)	توسعه سیاسی ایران تحت تأثیر فشارهای خارجی و تحولات بین‌المللی، به‌ویژه جهانی‌شدن قرار گرفته و سیاست‌گذاری‌ها بر اساس نیازهای داخلی و واکنش به فشارهای بین‌المللی گرفته‌اند (شیرزادی، ۱۳۹۹: ۸۱).
چالش‌های جهانی‌شدن و رفاه اجتماعی	محمد امین قانعی راد (۱۳۹۷)	جهانی‌شدن، رشد اقتصادی جهانی و تضعیف دولت رفاه به ناکارآمدی سیاست‌های رفاه اجتماعی در ایران منجر شده‌اند. عدم حمایت از بخش خصوصی و وابستگی به منابع دولتی از دلایل این ناکارآمدی است (قانعی راد، ۱۳۹۷: ۱۸).
بررسی عدالت در برنامه‌های توسعه	رضا صفری‌شالی (۱۳۹۸)	گفتمان عدالت در برنامه‌های توسعه سیاسی از دوره سازندگی تا احمدی‌نژاد به‌تدریج افزایش یافته است. در دوره سازندگی بر جنبه‌های اقتصادی و در دوران احمدی‌نژاد به‌صورت شعارگونه مطرح شده است (صفری‌شالی، ۱۳۹۸: ۶۲).
توسعه نیروی انسانی و تأثیر آن بر سیاست‌گذاری	باربارا آدامز (۲۰۲۱)	توسعه و سرمایه‌گذاری بر نیروی انسانی نقش کلیدی در بهبود کیفیت تصمیم‌گیری‌های سیاست‌گذاری دارد. به‌ویژه اهمیت جذب و نگهداری نخبگان در سیاست‌گذاری‌های توسعه ایران برجسته شده است (adams, 2021: 253).
تعاملات سیاست و اقتصاد	حسین راغفر (۱۳۹۹)	تصمیمات سیاسی تأثیر مستقیمی بر روندهای اقتصادی داشته و بالعکس. تعاملات میان سیاست و اقتصاد می‌تواند به پیشرفت اقتصادی یا در صورت سوء مدیریت، به پسرفت اقتصادی منجر شود (راغفر، ۱۳۹۹: ۶۳).

همچنین تحقیقات جدید نشان می‌دهند که تحولات اخیر در سیاست‌های توسعه‌ای ایران نیازمند بازنگری است. پژوهش دانشگاه تهران در سال ۲۰۲۰ تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی ایران را بررسی کرده و بر لزوم اصلاح این سیاست‌ها تأکید دارد. همچنین، مطالعات سازمان ملل در سال ۲۰۲۱ روندهای جهانی توسعه اجتماعی و سیاسی را تحلیل کرده و ایران را به‌عنوان نمونه‌ای از کشورهای در حال توسعه مورد بررسی قرار داده است. به‌عنوان نمونه: پژوهش دانشگاه تهران در سال ۲۰۲۰ به زبان انگلیسی که به بررسی تأثیر سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی پس از تحریم‌ها پرداخته است، توسط حسین راغفر و تیم پژوهشی او انجام شده است. این تحقیق نشان داد که تحریم‌ها به‌طور مستقیم بخش‌های اقتصادی مانند بانکداری، صادرات نفت و واردات کالاهای اساسی را تحت تأثیر قرار داده و به‌طور غیرمستقیم بر ساختارهای اجتماعی و رفاهی نیز اثر

گذاشته‌اند، زیرا منابع درآمدی دولت برای تأمین خدمات اجتماعی کاهش یافته است. در نتیجه، دولت مجبور به بازنگری در سیاست‌های توسعه‌ای خود شد و تمرکز بیشتری بر خودکفایی اقتصادی و کاهش وابستگی به واردات داشت. با این حال، این تغییرات نتوانستند مشکلات ساختاری اقتصاد ایران را به‌طور کامل حل کنند. همچنین، تحریم‌ها به افزایش نابرابری‌های اقتصادی و کاهش کیفیت خدمات عمومی مانند بهداشت و آموزش منجر شدند. پژوهش‌ها همچنین پیشنهادهایی برای بهبود توسعه اجتماعی و اقتصادی در دوران پساتحریم ارائه کرده است (Raghfar, 2020:302).

در نمونه دیگر: مطالعات سازمان ملل در سال ۲۰۲۱ به بررسی تأثیرات بحران‌های جهانی مانند پاندمی COVID-19 و تحریم‌ها بر کشورهای در حال توسعه، از جمله ایران، پرداخته است. این مطالعات نشان می‌دهد که بحران‌های جهانی به افزایش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی منجر شده‌اند و تأثیرات منفی این نابرابری‌ها در کشورهای تحت تحریم، به‌ویژه ایران، بیشتر است. بر اساس شاخص توسعه انسانی، ایران در زمینه آموزش و بهداشت پیشرفت‌هایی داشته است، اما تحریم‌ها مانع از افزایش درآمد سرانه و دسترسی به خدمات اساسی مانند بهداشت و آموزش شده‌اند. همچنین، مطالعات تأکید دارند که بهبود شفافیت و مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری‌ها می‌تواند به بهبود توسعه اجتماعی و اقتصادی در ایران کمک کند. این گزارش‌ها به سیاستگذاران راه‌حل‌های مؤثرتری برای مقابله با چالش‌های توسعه‌ای ارائه می‌دهند.

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که این تحقیق با تمرکز بر مقایسه دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد، به تحلیل جامع و چندجانبه فرآیندهای سیاستگذاری در ایران می‌پردازد. تفاوت این پژوهش با تحقیقات گذشته در آن است که علاوه بر توسعه اقتصادی، ابعاد سیاسی و اجتماعی نیز به‌طور همزمان بررسی شده‌اند. استفاده از منابع جدیدتر و تحلیل‌های به‌روز به این تحقیق رویکردی جامع‌تر داده است. این پژوهش با ترکیب تحلیل‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، درک بهتری از تأثیر سیاست‌های کلان در دو دوره ریاست جمهوری مورد مطالعه ارائه می‌دهد و امکان مقایسه دقیق‌تری از سیاست‌های توسعه‌ای این دو دوره را فراهم می‌کند.

نظریه نوسازی^۱

برای تحلیل فرآیندهای سیاستگذاری و برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی در ج.ا.ایران، نیازمند یک چارچوب نظری و مفهومی هستیم که به‌طور جامع نظریات توسعه سیاسی و اجتماعی را شامل شود. یکی از نظریات کلیدی در این حوزه، نظریه نوسازی است. این نظریه بیان می‌کند که توسعه سیاسی و اجتماعی به‌دنبال گذار جوامع از وضعیت‌های سنتی به مدرن است. این گذار معمولاً شامل تغییراتی در ساختارهای سیاسی، مانند دموکراتیزاسیون، و تغییرات اجتماعی، مانند افزایش تحصیلات و گسترش ارزش‌های مدنی، می‌باشد. در این زمینه، دولت خاتمی با تأکید بر اصلاحات سیاسی، توسعه دموکراتیک و گسترش آزادی‌های مدنی تلاش کرد تا فرآیند نوسازی سیاسی را تسریع کند. در مقابل، دولت احمدی‌نژاد با تأکید بر تقویت نهادهای دولتی و حفظ ساختارهای قدرت متمرکز، به نوعی نوسازی را به تأخیر انداخت یا آن را در جهتی متفاوت هدایت کرد که بیشتر بر ثبات و خودکفایی تأکید داشت (Vogelsang, 2021:240).

نظریه وابستگی^۲

^۱. Modernization Theory

^۲. Dependency Theory

نظریه وابستگی نقش مهمی در تحلیل توسعه سیاسی و اجتماعی کشورهای جهان سوم، از جمله ایران، دارد. این نظریه بیان می‌کند که روابط نابرابر با کشورهای توسعه‌یافته باعث وابستگی کشورهای کمتر توسعه‌یافته می‌شود. در دوره خاتمی، سیاست خارجی با هدف کاهش وابستگی و جذب سرمایه‌گذاری و تکنولوژی دنبال شد، در حالی که در دوره احمدی‌نژاد، رویکردی مقاومتی با تأکید بر خودکفایی و کاهش تعامل با غرب پیگیری شد (ساروکلاهی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۷۲). تفاوت این دو دوره در رویکرد به توسعه مستقل، نشان‌دهنده دو پاسخ متفاوت به چالش‌های وابستگی است. در دوره خاتمی، مشارکت جامعه مدنی و نخبگان تقویت شد، اما در دوره احمدی‌نژاد، قدرت بیشتر در دست دولت متمرکز گردید و نهادهای جامعه مدنی محدود شدند. این چارچوب مفهومی با ترکیب نظریات مختلف، امکان تحلیل جامع‌تری از فرآیندهای سیاست‌گذاری در دو دوره فراهم می‌کند و نشان می‌دهد چگونه رویکردهای مختلف به توسعه بر سیاست‌ها و نتایج آن‌ها تأثیرگذار بوده‌اند.

رویکردهای دولتهای محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد

رویکردهای دولتهای محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد در ایران از منظر نظریه‌های توسعه، یعنی نظریه نوسازی و نظریه وابستگی، بررسی شده است. دولت خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴) به نظریه نوسازی نزدیک است. این نظریه بر این باور است که کشورها برای دستیابی به توسعه، باید از مدل‌های کشورهای صنعتی و پیشرفته پیروی کنند. دولت خاتمی با تأکید بر اصلاحات سیاسی، گسترش آزادی‌های مدنی، تقویت جامعه مدنی و توسعه دموکراتیک، تلاش کرد ایران را به سمت مدرن‌سازی و ایجاد نهادهای قوی‌تر سیاسی و اجتماعی سوق دهد. سیاست‌های خاتمی به‌خوبی با اهداف نظریه نوسازی هماهنگ بود، زیرا نوسازی به معنای گذار از جامعه‌ای سنتی به جامعه‌ای مدرن است که شامل تغییرات سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی می‌شود. در مقابل، دولت احمدی‌نژاد (۱۳۸۴-۱۳۹۲) به نظریه وابستگی نزدیک است. این نظریه که در دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ توسعه یافت، بر این باور است که کشورهای در حال توسعه در روابط نابرابر با کشورهای پیشرفته به سر می‌برند و این روابط، آنها را در وضعیت وابستگی اقتصادی و سیاسی نگه می‌دارد. احمدی‌نژاد با رویکردی محافظه‌کارانه، بر خودکفایی اقتصادی و مقاومت در برابر نفوذ کشورهای خارجی تأکید داشت. سیاست‌های دولت او به دنبال کاهش وابستگی ایران به قدرتهای جهانی و تقویت تولید داخلی بود. این اقدامات تلاش‌هایی بودند تا ایران را از وابستگی به اقتصاد جهانی جدا کرده و به سمت یک مدل توسعه مستقل حرکت دهد.

دولت خاتمی، با رویکرد نوسازی، بر افزایش آزادی‌های مدنی و تعامل با جهان تأکید داشت و به توسعه جامعه مدنی و تقویت نهادهای دموکراتیک پرداخته بود. در مقابل، دولت احمدی‌نژاد با رویکرد وابستگی تلاش کرد با تقویت استقلال اقتصادی و کاهش تعاملات بین‌المللی، اقتصاد کشور را از وابستگی به قدرتهای جهانی جدا کند. سیاست‌های احمدی‌نژاد بیشتر بر خودکفایی داخلی و تقویت روابط با کشورهای در حال توسعه تأکید داشت. این رویکرد به‌وضوح با اصول نظریه وابستگی همخوانی داشت که تأکید می‌کند کشورهای پیرامون برای رسیدن به توسعه پایدار باید از وابستگی به کشورهای مرکز فاصله بگیرند و راهبردهای مستقل اقتصادی را دنبال کنند. در نتیجه، دولت خاتمی بر پایه نظریه نوسازی تلاش کرد با پیروی از مدل‌های توسعه

کشورهای پیشرفته، ایران را به سمت مدرنیزاسیون سیاسی و اجتماعی سوق دهد، در حالی که دولت احمدی‌نژاد با رویکرد نظریه وابستگی، بر استقلال اقتصادی و کاهش وابستگی به قدرتهای جهانی تأکید داشت.

ارتباط مفهومی و نظری در شاخص همسنجی

در حوزه سیاسی و اجتماعی، ارتباط نظری بین نظریه نوسازی و دولت خاتمی از یک سو و نظریه وابستگی و دولت احمدی‌نژاد از سوی دیگر می‌تواند به وضوح در شاخص‌های مختلف همسنجی مشخص شود. این شاخص‌ها کمک می‌کنند تا تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو رویکرد نظری و دولت‌ها را از منظر سیاسی و اجتماعی تحلیل کنیم.

در دوره ریاست جمهوری محمد خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴)، رویکرد دولت به دموکراسی و مشارکت سیاسی مبتنی بر نظریه نوسازی بود که بر توسعه نهادهای دموکراتیک و گسترش مشارکت سیاسی تأکید داشت. دولت خاتمی تلاش کرد تا با اصلاحات سیاسی و تقویت جامعه مدنی، فضای بازتری برای فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی ایجاد کند. در مقابل، دولت محمود احمدی‌نژاد (۱۳۸۴-۱۳۹۲) که تحت تأثیر نظریه وابستگی قرار داشت، بیشتر بر حفظ انسجام داخلی و تقویت قدرت دولتی متمرکز بود (زیباکلام و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۲). در این دوره، برخی آزادی‌های سیاسی محدود شدند و تمرکز بر ایدئولوژی مقاومت در برابر نفوذ خارجی افزایش یافت. در حوزه حقوق بشر و آزادی‌های اجتماعی، دولت خاتمی به دنبال بهبود این حقوق بود و تلاش کرد تا با گسترش آزادی بیان و مطبوعات، حقوق شهروندی را تقویت کند. اما در دولت احمدی‌نژاد، به دلیل تأکید بر مقابله با تهدیدات خارجی، حقوق بشر و آزادی‌های اجتماعی محدودتر شد. در زمینه نهادهای اجتماعی و سیاسی، خاتمی به تقویت نهادهای مدنی و سازمان‌های غیردولتی پرداخت و نقش آن‌ها را در سیاستگذاری افزایش داد، در حالی که احمدی‌نژاد با تقویت نهادهای دولتی و کنترل بیشتر بر نهادهای اجتماعی و سیاسی، نقش نهادهای مدنی را محدود کرد (سیفاللهی، ۱۳۸۴: ۷۵). در حوزه اصلاحات سیاسی، دولت خاتمی به اصلاحات سیاسی به عنوان بخشی از فرآیند نوسازی توجه داشت، اما دولت احمدی‌نژاد بر حفظ وضعیت موجود و تقویت ساختارهای دولتی تأکید کرد. همچنین، در دوره خاتمی مشارکت جامعه مدنی و نخبگان در تصمیم‌گیری‌ها افزایش یافت، اما در دوره احمدی‌نژاد این مشارکت کاهش پیدا کرد و کنترل دولت بر فرآیندهای سیاسی بیشتر شد (اخوان کاظمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۱۸).

در حقیقت این شاخص‌ها نشان می‌دهند تفاوت‌های اساسی میان نظریه نوسازی و نظریه وابستگی هستند که به ترتیب به دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد مرتبط می‌شوند. نظریه نوسازی که به دولت خاتمی مرتبط است، بر دموکراسی، حقوق بشر، اصلاحات سیاسی، و مشارکت جامعه مدنی تأکید دارد و به دنبال ایجاد جامعه‌ای مدرن و دموکراتیک است (شناوری و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۱). در مقابل، نظریه وابستگی که به دولت احمدی‌نژاد نزدیکتر است، بر حفظ استقلال و مقاومت در برابر نفوذ خارجی تأکید دارد و بیشتر به تقویت نقش دولت در مدیریت جامعه و حفظ ساختارهای سنتی تمایل دارد. این تفاوت‌های نظری به وضوح در سیاست‌های سیاسی و اجتماعی هر دو دولت منعکس شده و می‌تواند به عنوان مبنای مقایسه و ارزیابی سیاست‌های این دو دوره مورد استفاده قرار گیرد.

روش تحقیق

در این پژوهش به ارزیابی و آسیب‌شناسی فرآیندهای تصمیم‌سازی برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران، با

تمرکز بر دوره‌های ریاست جمهوری خاتمی و احمدی‌نژاد پرداخته شده است. استفاده از رویکرد کیفی و ابزارهای تحلیل محتوا و تماتیک (این رویکرد مناسب بررسی‌های عمیق و تفسیر اطلاعات پیچیده و چندبعدی است که به تحلیل دقیق فرآیندهای تصمیم‌سازی و آسیب‌های مربوط به آن‌ها کمک می‌کند.)، امکان بررسی و تفسیر اطلاعات پیچیده را فراهم کرده است. اطلاعات از طریق مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری و از منابعی مانند آمارها، گزارش‌های دولتی، اسناد سیاسی و تحلیل‌های دانشگاهی استفاده شده است. پرسش اصلی تحقیق این است که فرآیندهای تصمیم‌سازی در این دوره‌ها چه آسیب‌هایی را تجربه کرده‌اند و چگونه می‌توان این فرآیندها را بهبود بخشید. محور زمانی تحقیق، دوره‌های ریاست جمهوری خاتمی و احمدی‌نژاد است و تمرکز آن بر تحلیل کارایی و ناکارایی سیاست‌گذاری‌های عمومی در این دوره‌هاست.

بحث و ارائه یافته‌ها

مقایسه تأثیرات سیاسی دولتهای خاتمی و احمدی‌نژاد

دولتهای محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد نمایانگر دو دوره سیاسی متفاوت در جمهوری اسلامی ایران هستند که هرکدام با رویکردها و تأثیرات خاص خود بر فضای سیاسی کشور تأثیر گذاشته‌اند. در ادامه به مقایسه تأثیرات سیاسی این دولت‌ها پرداخته شده است:

جدول ۲. مقایسه تأثیرات سیاسی دولتهای خاتمی و احمدی‌نژاد: (منبع نگارندگان)

جنبه	دولت خاتمی	دولت احمدی‌نژاد
ایدئولوژی سیاسی	اصلاح‌طلب، تأکید بر دموکراسی و آزادی‌های مدنی	محافظه‌کار، تأکید بر پوپولیسم و کنترل دولتی
آزادی‌های مدنی	گسترش آزادی‌های مدنی و حمایت از آزادی مطبوعات	محدودیت آزادی‌های مدنی؛ افزایش سانسور و کنترل
مشارکت سیاسی	تشویق به مشارکت سیاسی و افزایش تعاملات مدنی	کاهش فعالیت‌های سیاسی و محدودیت فضا برای جامعه مدنی
روابط خارجی	بهبود روابط بین‌المللی، به‌ویژه با غرب	روابط پرتنش با کشورهای غربی؛ تمرکز بر کشورهای غیرمتعهد
ثبات سیاسی	ثبات سیاسی نسبی؛ مدیریت جنبش‌های اصلاح‌طلبانه	افزایش تنش‌های سیاسی؛ اعتراضات و انزوای سیاسی
اصلاحات قضایی	آغاز اصلاحات قانونی؛ افزایش استقلال قضایی	محدودیت اصلاحات قانونی؛ افزایش کنترل بر قوه قضائیه
حقوق بشر	توجه به بهبود حقوق بشر؛ با انتقادات محدود	کاهش شرایط حقوق بشر؛ افزایش نقض حقوق بشر
آزادی رسانه	افزایش آزادی رسانه و بیان؛ رونق رسانه‌های مستقل	سرکوب رسانه‌ها؛ تعطیلی روزنامه‌های اصلاح‌طلب
نقش روحانیت	کاهش تأثیر مستقیم روحانیت در حکومت	تقویت نقش روحانیت و جناح‌های محافظه‌کار
اعتراضات عمومی	مدیریت نارضایتی عمومی از طریق گفتگو؛ اعتراضات دوره‌ای	سرکوب اعتراضات؛ اعتراضات و ناآرامی‌های گسترده
سیاست داخلی	حمایت از اصلاحات سیاسی؛ اختلافات جناحی درون دولت	تمرکز قدرت؛ اختلافات داخلی در جناح‌های محافظه‌کار

دولت خاتمی (۱۳۸۴-۱۳۷۶)

دولت خاتمی با رویکرد اصلاح‌طلبانه به دنبال افزایش باز بودن سیاسی، تقویت جامعه مدنی و ترویج ارزش‌های دموکراتیک بود که منجر به افزایش مشارکت سیاسی و گفتمان عمومی شد. او تلاش کرد تا آزادی بیان و مطبوعات را تقویت کند که به رونق روزنامه‌های اصلاح‌طلب و جامعه مدنی فعال انجامید، هرچند با محدودیت‌هایی از سوی عناصر محافظه‌کار مواجه بود (صیفوری، ۱۳۹۹: ۱۵۹). در عرصه روابط خارجی، خاتمی با ارائه مفهوم "گفتگوی تمدن‌ها" به دنبال بهبود تصویر ایران

و کاهش تنش‌های بین‌المللی بود. با وجود تلاش‌های او برای حفظ ثبات سیاسی، جناح‌های محافظه‌کار در دولت و قوه قضائیه محدودیت‌هایی را بر اصلاحات اعمال کردند که به کاهش موفقیت‌های او انجامید (نوریان و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۵). افزایش تعامل سیاسی عمومی نیز در این دوران مشاهده شد، اما نارضایتی از سرعت اصلاحات به اعتراضات و انتقاداتی از هر دو جناح اصلاح‌طلب و محافظه‌کار منجر گردید.

دولت احمدی‌نژاد (۱۳۹۲-۱۳۸۴)

دولت احمدی‌نژاد با رویکردی پوپولیستی و محافظه‌کارانه، بر سیاست‌های توزیعی و تأکید بر ارزش‌های سنتی متمرکز بود که به افزایش کنترل دولت بر جنبه‌های مختلف زندگی انجامید. این دولت محدودیت‌های شدیدی بر آزادی‌های مدنی اعمال کرد، با افزایش سانسور و سرکوب اعتراضات سیاسی، که منجر به فضایی سرکوب‌گر شد. در حوزه روابط بین‌المللی، سیاست خارجی تهاجمی احمدی‌نژاد به‌ویژه در برابر غرب، موجب افزایش انزوای ایران و تشدید تحریم‌ها گردید (امیدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۲). دوره او با بی‌ثباتی سیاسی، اعتراضات گسترده پس از انتخابات ۲۰۰۹ و سرکوب شدید همراه بود. همچنین، تلاش برای تمرکز قدرت در دولت و کاهش استقلال قوه قضائیه، انتقادات گسترده‌ای از نقض حقوق بشر و فساد به دنبال داشت.

تفاوت فرآیندهای سیاستگذاری در دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد

دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد به عنوان دو دوره مهم و متمایز در تاریخ جمهوری اسلامی ایران، با رویکردها و سیاستگذاری‌های متفاوتی عمل کردند. این تفاوت‌ها ناشی از دیدگاه‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی هر یک از این دولت‌ها بود که در ادامه به تفصیل بررسی می‌شود.

• دولت خاتمی (۱۳۸۴-۱۳۷۶)

دولت خاتمی با رویکردی اصلاح‌طلبانه و توسعه‌گرا به قدرت رسید و بر گسترش آزادی‌های مدنی، حقوق بشر و توسعه جامعه مدنی تأکید داشت. او تلاش کرد تا فضای سیاسی کشور را بازتر کرده و مشارکت سیاسی و اجتماعی را افزایش دهد. از اولویت‌های اصلی دولت او، تقویت نهادهای مدنی و سازمان‌های غیردولتی بود و او فضای رسانه‌ای و مطبوعاتی را بازتر کرد تا مشارکت عمومی را در فرآیندهای سیاسی ارتقا دهد. در سیاست خارجی، با ارائه طرح «گفتگوی تمدن‌ها» به دنبال کاهش تنش‌ها و بهبود روابط با غرب بود و هدفش کاهش انزوای بین‌المللی ایران و تقویت همکاری‌های اقتصادی و فرهنگی با کشورهای دیگر بود (ابوذری لطف، ۱۳۹۳: ۱۴۲). از نظر اقتصادی، دولت او به اجرای سیاست‌های آزادسازی اقتصادی و تقویت بخش خصوصی پرداخت و بر کاهش بوروکراسی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی تمرکز داشت.

• دولت احمدی‌نژاد (۱۳۹۲-۱۳۸۴)

دولت احمدی‌نژاد با رویکردی محافظه‌کارانه و پوپولیستی وارد عرصه سیاست شد و بر عدالت اجتماعی و اقتصادی تأکید کرد. او با شعار توزیع عادلانه درآمدها و کاهش فاصله طبقاتی، سیاست‌هایی به نفع طبقات محروم اجرا کرد. در دوران او، کنترل دولت بر جامعه افزایش یافت و آزادی‌های مدنی و رسانه‌ها با محدودیت بیشتری مواجه شدند و سرکوب سیاسی و اجتماعی گسترش یافت. سیاست خارجی احمدی‌نژاد تهاجمی و مقابله‌جویانه بود که منجر به افزایش تنش‌های بین‌المللی و تشدید تحریم‌ها شد. از نظر اقتصادی، او برخلاف دولت خاتمی بر تقویت نقش دولت در اقتصاد تأکید داشت و سیاست‌های حمایتی از تولید داخلی را پیاده‌سازی کرد. این رویکرد به افزایش تورم و کاهش رشد اقتصادی منجر شد و هدف استقلال اقتصادی را محقق نساخت (پورا احمدی، ۱۳۸۴: ۸۲۵).

رویکردهای متفاوت در سیاستگذاری

دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد رویکردهای متفاوتی در سیاستگذاری داشتند که تأثیرات عمیقی بر توسعه سیاسی و اجتماعی برجای گذاشت. دولت خاتمی با رویکرد اصلاح‌طلبانه به دنبال گسترش آزادی‌های مدنی، تقویت جامعه مدنی و بهبود روابط بین‌المللی بود. در حوزه اقتصادی نیز سیاست‌های بازارمحور را در پیش گرفت که به تقویت بخش خصوصی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی کمک کرد (خاتمی، ۱۳۹۶: ۱۰۴). در مقابل، احمدی‌نژاد با رویکرد محافظه‌کارانه و پوپولیستی، بر کنترل دولتی و افزایش بوروکراسی تأکید داشت. او با سیاست‌های حمایتی از تولید داخلی و تقویت استقلال اقتصادی به دنبال افزایش نقش دولت در اقتصاد بود. سیاست خارجی او نیز تهاجمی بود و به انزوای بین‌المللی ایران منجر شد. در حوزه مدیریت داخلی، خاتمی به ساده‌سازی بوروکراسی و تشویق نخبگان به مشارکت عمومی پرداخت، در حالی که احمدی‌نژاد با کنترل بیشتر بر نخبگان و جامعه مدنی به دنبال تقویت قدرت دولت بود. این تفاوت‌ها بر روند توسعه ایران تأثیر زیادی داشت و تحلیل آن‌ها می‌تواند به ارائه راهکارهای مؤثری برای بهبود سیاستگذاری‌های آینده منجر شود.

بررسی آماری مقایسه دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد

بررسی آماری مقایسه دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد نشان می‌دهد که این دو دولت با رویکردهای کاملاً متفاوتی به توسعه سیاسی و اجتماعی ایران پرداختند. دولت خاتمی با تأکید بر آزادی‌های مدنی، سیاست خارجی تعاملی و اصلاحات اقتصادی توانست در برخی از حوزه‌ها به موفقیت‌هایی دست یابد، اما مقاومت‌های داخلی مانع از اجرای کامل برنامه‌های اصلاحی شد. از سوی دیگر، دولت احمدی‌نژاد با اتخاذ سیاست‌های محافظه‌کارانه و پوپولیستی، باعث افزایش نابرابری‌ها، تشدید تنش‌های بین‌المللی و کاهش آزادی‌های مدنی شد.

جدول ۳. آزادی‌های مدنی و سیاسی

شاخص	دولت خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴)	دولت احمدی‌نژاد (۱۳۹۲-۱۳۸۴)
آزادی مطبوعات	بهبود قابل توجه، رتبه ۱۵۸ در سال ۲۰۰۳	کاهش شدید، رتبه ۱۸۸ در سال ۲۰۰۹
تعداد روزنامه‌های اصلاح‌طلب	افزایش قابل توجه، با رشد روزنامه‌هایی مانند همشهری و سلام	تعطیلی روزنامه‌های اصلاح‌طلب، نظیر شرق و یاس نو
آزادی بیان	بهبود، کاهش فشارها بر فعالان سیاسی و اجتماعی	افزایش دستگیری فعالان سیاسی و اجتماعی

جدول ۴. سیاست خارجی و روابط بین‌المللی (منبع نگارندگان)

شاخص	دولت خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴)	دولت احمدی‌نژاد (۱۳۹۲-۱۳۸۴)
روابط بین‌المللی	بهبود روابط با غرب، آغاز مذاکرات هسته‌ای	تشدید تنش‌ها با غرب، افزایش تحریم‌های بین‌المللی
مذاکرات هسته‌ای	تعلیق موقت برنامه هسته‌ای در سال ۲۰۰۱	از سرگیری فعالیت‌های غنی‌سازی اورانیوم در سال ۲۰۰۶
تحریم‌های بین‌المللی	کاهش تحریم‌ها در پی مذاکرات	تشدید تحریم‌های اقتصادی از سوی سازمان ملل و اتحادیه اروپا
رشد اقتصادی	رشد اقتصادی ۶،۵٪ در سال ۲۰۰۵	کاهش رشد اقتصادی به ۰،۸٪ در سال ۲۰۱۲

جدول ۵. اقتصاد و توسعه اجتماعی (صیفوری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۶۳)

شاخص	دولت خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴)	دولت احمدی‌نژاد (۱۳۹۲-۱۳۸۴)
سرمایه‌گذاری خارجی	افزایش از ۴۰ میلیون دلار در سال ۱۹۹۷ به ۱,۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۳	کاهش به دلیل تحریم‌های بین‌المللی
تورم	کنترل تورم به‌طور نسبی، تورم حدود ۱۵٪	افزایش تورم به بیش از ۳۰٪ پس از اجرای طرح هدفمندی یارانه‌ها
نرخ بیکاری	کاهش نرخ بیکاری به ۱۰,۵٪ در سال ۲۰۰۵	افزایش نرخ بیکاری به ۱۴,۶٪ در سال ۲۰۱۲

جدول ۶. نابرابری اجتماعی و عدالت اقتصادی (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۷۱)

شاخص	دولت خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴)	دولت احمدی‌نژاد (۱۳۹۲-۱۳۸۴)
ضریب (نابرابری درآمدی)	کاهش از ۰,۴۱ در سال ۱۹۹۸ به ۰,۳۸ در سال ۲۰۰۴	افزایش به ۰,۴۲ در سال ۲۰۱۲
سیاست‌های اقتصادی	تقویت بخش خصوصی و آزادسازی اقتصادی	توزیع یارانه‌های نقدی؛ تورم و کاهش قدرت خرید

جدول ۷. سیاست‌های قضایی و حقوق بشر (منبع نگارندگان)

شاخص	دولت خاتمی (۱۳۷۶-۱۳۸۴)	دولت احمدی‌نژاد (۱۳۹۲-۱۳۸۴)
اصلاحات قضایی	تلاش برای افزایش استقلال قضائی و بهبود وضعیت حقوق بشر	افزایش کنترل قوه قضائیه؛ نقض گسترده حقوق بشر
دستگیری فعالان سیاسی	کاهش دستگیری فعالان سیاسی	افزایش دستگیری و بازداشت مخالفان و روزنامه‌نگاران

بر اساس داده‌های ارائه شده، مشاهده می‌شود که هر دو دولت رویکردهای بسیار متفاوتی در حوزه‌های کلیدی مانند آزادی‌های مدنی، سیاست خارجی، توسعه اقتصادی و حقوق بشر داشته‌اند. در حالی که دولت خاتمی با تأکید بر آزادی‌های مدنی و روابط بین‌المللی بهبودهای نسبی در این حوزه‌ها ایجاد کرد، دولت احمدی‌نژاد با اتخاذ سیاست‌های محافظه‌کارانه و پوپولیستی، باعث افزایش محدودیت‌ها و کاهش شاخص‌های کلان توسعه‌ای شد. این جداول به‌خوبی تفاوت‌ها و تأثیرات سیاست‌های این دو دولت را در حوزه‌های مختلف نشان می‌دهند و می‌توانند به تحلیل‌گران و سیاست‌گذاران کمک کنند تا نقاط قوت و ضعف هر دوره را بهتر درک کنند و از آن‌ها در بهبود سیاست‌های آتی بهره ببرند.

موانع و چالش‌های اصلی در سیاستگذاری در دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد

در دوران دولت‌های محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد، سیاستگذاری در جمهوری اسلامی ایران با مجموعه‌ای از موانع و چالش‌های پیچیده مواجه بود که تأثیر عمیقی بر فرآیندها و نتایج توسعه سیاسی و اجتماعی کشور داشت. این چالش‌ها را می‌توان به چندین دسته کلی تقسیم کرد که در ادامه به تفصیل بررسی می‌شوند. **چالش‌های ساختاری** شامل تعدد مراکز تصمیم‌گیری و بوروکراسی ناکارآمد بود که به ویژه در دوره احمدی‌نژاد منجر به عدم هماهنگی در سیاستگذاری شد. **چالش‌های سیاسی** نیز ناشی از تنش‌های جناحی و محدودیت آزادی‌های مدنی بود که به کاهش مشارکت عمومی و نارضایتی اجتماعی انجامید. از نظر **چالش‌های اقتصادی**، وابستگی به درآمدهای نفتی و تحریم‌های بین‌المللی در دوره احمدی‌نژاد بی‌ثباتی اقتصادی را تشدید کرد. **چالش‌های اجتماعی** شامل مقاومت در برابر اصلاحات فرهنگی و افزایش شکاف‌های اجتماعی و

اقتصادی در هر دو دولت بود. در حوزه **چالش‌های بین‌المللی**، خاتمی سعی در بهبود روابط با غرب داشت، در حالی که سیاست‌های تهاجمی احمدی‌نژاد به انزوای بین‌المللی منجر شد. به طور کلی، رفع این چالش‌ها و تقویت شفافیت، مشارکت عمومی و بهبود روابط بین‌المللی برای توسعه پایدار ضروری است. در واقعیت امر سیاست‌گذاری در دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد با مجموعه‌ای از موانع و چالش‌های پیچیده مواجه بود که به کاهش کارآمدی و اثربخشی سیاست‌ها انجامید. این چالش‌ها شامل موانع ساختاری، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و بین‌المللی بود که هر یک به نوبه خود تأثیرات عمیقی بر فرآیندهای سیاست‌گذاری داشتند. برای بهبود فرآیند سیاست‌گذاری در آینده، لازم است که این موانع شناسایی و رفع شوند و با تقویت نهادهای دموکراتیک، افزایش شفافیت و مشارکت عمومی و بهبود روابط بین‌المللی، به توسعه پایدار و کارآمد دست یابیم.

اثرات سیاست‌های اتخاذ شده در دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد بر توسعه سیاسی و اجتماعی ایران

در دوران دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد، سیاست‌های مختلفی به اجرا گذاشته شد که تأثیرات قابل توجهی بر توسعه ایران داشت. این تأثیرات ناشی از رویکردهای متفاوت هر دولت در مواجهه با مسائل سیاسی و اجتماعی بود. در اینجا به بررسی این تأثیرات پرداخته می‌شود.

• دولت خاتمی (۱۳۸۴-۱۳۷۶)

۱. دولت خاتمی با شعار اصلاحات و توسعه سیاسی به قدرت رسید و بر گسترش آزادی‌های مدنی تأکید داشت. این دولت تلاش کرد فضای سیاسی کشور را بازتر کند و مشارکت عمومی در فرآیندهای سیاسی را افزایش دهد. به دنبال این رویکرد، جامعه مدنی قدرت بیشتری گرفت و نهادهای مدنی تقویت شدند. اصلاحات سیاسی باعث افزایش فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی در کشور شد.
۲. تقویت جامعه مدنی: یکی از دستاوردهای مهم دولت خاتمی، تقویت نهادهای جامعه مدنی و سازمان‌های غیردولتی بود. این دولت به تقویت رسانه‌ها پرداخت و فضایی فراهم کرد که جامعه مدنی بتواند نقش فعال‌تری در فرآیندهای اجتماعی و سیاسی ایفا کند. این تغییرات به افزایش آگاهی و مشارکت بیشتر مردم در تصمیم‌گیری‌های سیاسی منجر شد.
۳. سیاست خارجی و بهبود روابط بین‌المللی: خاتمی با سیاست خارجی تعاملی و پیشنهاد گفتگوی تمدن‌ها به دنبال بهبود روابط بین‌المللی بود. این سیاست‌ها به کاهش تنش و بهبود روابط ایران با بسیاری از کشورها، به ویژه کشورهای غربی، انجامید. این بهبود روابط به افزایش همکاری‌های اقتصادی و همچنین افزایش فرصت‌های توسعه اجتماعی منجر شد.
۴. چالش‌های اصلاحات و مقاومت داخلی: علی‌رغم تلاش‌های دولت خاتمی برای اصلاحات، مقاومت‌های داخلی از سوی نهادهای قدرت محدودیت‌هایی را بر اجرای کامل اصلاحات ایجاد کرد. این مقاومت‌ها باعث شد بسیاری از اصلاحات در مراحل اجرایی با چالش‌های جدی مواجه شوند و بخشی از اهداف دولت محقق نشود (شهبازی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۰۲).

• دولت احمدی‌نژاد (۱۳۹۲-۱۳۸۴)

۱. کاهش آزادی‌های مدنی و فضای بسته سیاسی: در دوران احمدی‌نژاد، سیاست‌های دولت به سمت کنترل و محدودیت‌های بیشتری بر آزادی‌های مدنی و سیاسی سوق یافت. دولت وی با محدود کردن فعالیت‌های جامعه مدنی و افزایش کنترل دولتی بر فعالیت‌های سیاسی، فضا را بسته‌تر کرد. این اقدامات به کاهش مشارکت سیاسی، اجتماعی و اعتماد عمومی به نهادهای دولتی منجر شد.

۲. سیاست خارجی تهاجمی و افزایش تنش‌های بین‌المللی: احمدی‌نژاد با اتخاذ سیاست‌های تهاجمی به ویژه در برابر ایالات متحده، تنش‌های بین‌المللی را افزایش داد. این سیاست‌ها منجر به تشدید تحریم‌های اقتصادی و انزوای بیشتر ایران در جامعه بین‌المللی شد. این انزوا به کاهش فرصت‌های توسعه اقتصادی و کاهش تعاملات فرهنگی و علمی با سایر کشورها انجامید.

۳. تأکید بر عدالت اجتماعی و حمایت از طبقات محروم: دولت احمدی‌نژاد با شعار عدالت‌محوری به قدرت رسید و سیاست‌هایی را برای حمایت از طبقات محروم و توزیع عادلانه ثروت به اجرا گذاشت. این سیاست‌ها شامل افزایش یارانه‌ها و حمایت‌های مالی از اقشار کم‌درآمد بود. اگرچه این سیاست‌ها در کوتاه‌مدت به بهبود وضعیت معیشتی برخی از طبقات منجر شد، اما در بلندمدت به افزایش تورم و مشکلات اقتصادی انجامید (برخورداری، ۱۳۸۷: ۱۱۶).

۴. مشکلات اقتصادی و اجتماعی ناشی از تحریم‌ها: تحریم‌های بین‌المللی در دوران احمدی‌نژاد به شدت بر اقتصاد ایران تأثیر گذاشت. این تحریم‌ها باعث کاهش درآمدهای نفتی، کاهش سرمایه‌گذاری خارجی و افزایش بیکاری و فقر شد. مشکلات اقتصادی ناشی از تحریم‌ها به افزایش نارضایتی عمومی و کاهش اعتماد به دولت منجر شد (کریمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۸۰).

سیاست‌های اتخاذ شده در دولت‌های خاتمی و احمدی‌نژاد تأثیرات بسیار متفاوتی بر توسعه سیاسی و اجتماعی ایران داشتند. دولت خاتمی با تمرکز بر اصلاحات سیاسی و اجتماعی، گسترش آزادی‌های مدنی، و بهبود روابط بین‌المللی، به تقویت جامعه مدنی و افزایش مشارکت عمومی کمک کرد، اما مقاومت‌های داخلی و محدودیت‌های ساختاری مانع از تحقق کامل این اصلاحات شد. در مقابل، دولت احمدی‌نژاد با سیاست‌های کنترل‌گرانه و تهاجمی، باعث کاهش آزادی‌های مدنی و افزایش انزوای بین‌المللی ایران شد. سیاست‌های اقتصادی او نیز، با وجود شعارهای عدالت‌محوری، به مشکلات اقتصادی و افزایش نارضایتی عمومی انجامید. این تفاوت‌ها نشان می‌دهند که سیاست‌گذاری‌های متفاوت می‌توانند تأثیرات عمیقی بر توسعه سیاسی و اجتماعی کشور داشته باشند (اخوان کاظمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۱۲). برای دستیابی به توسعه پایدار، سیاست‌ها باید بر اصول دموکراسی، شفافیت، و مشارکت عمومی استوار بوده و تعاملات بین‌المللی با دیپلماسی سازنده تقویت شود.

شاخص‌های همسنجی دولت خاتمی و احمدی‌نژاد

برای مقایسه توسعه سیاسی و اجتماعی در دوره‌های خاتمی و احمدی‌نژاد، استفاده از شاخص‌های همسنجی یک رویکرد مناسب است. در این مقایسه، به بررسی شاخص‌های کلیدی مانند آزادی‌های مدنی، مشارکت سیاسی، عملکرد اقتصادی و سیاست‌های اجتماعی می‌پردازیم.

۱. آزادی‌های مدنی

○ دولت خاتمی: فضای سیاسی کشور با افزایش آزادی‌های مدنی و حقوق بشر بازتر شد. فعالیت رسانه‌ها و مطبوعات بهبود یافت و جامعه مدنی نقش فعالی در فرآیندهای سیاسی و اجتماعی ایفا کرد.

○ دولت احمدی‌نژاد: با محدود کردن آزادی‌های مدنی و رسانه‌ها، فضای سیاسی را بسته‌تر کرد. کنترل بیشتری بر فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی اعمال شد.

۲. مشارکت سیاسی

○ دولت خاتمی: بر افزایش مشارکت سیاسی و تقویت نهادهای دموکراتیک تأکید داشت. این دوره با افزایش فعالیت احزاب سیاسی و تشکلهای مدنی همراه بود.

○ دولت احمدی‌نژاد: مشارکت سیاسی کاهش یافت و نظارت و کنترل دولت بر فعالیت‌های سیاسی افزایش یافت. بسیاری از فعالان سیاسی و اجتماعی با محدودیت‌های بیشتری مواجه شدند (زیباکلام و همکاران، ۱۳۸۹: ۶۹).

۳. عملکرد اقتصادی

○ دولت خاتمی: اصلاحات اقتصادی و سیاست‌های آزادسازی تجاری به بهبود وضعیت اقتصادی کشور کمک کرد. تلاش برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی و تقویت بخش خصوصی از جمله اولویت‌های این دولت بود.

○ دولت احمدی‌نژاد: با تأکید بر حمایت از تولید داخلی و افزایش نقش دولت در اقتصاد، مشکلات اقتصادی ناشی از تحریم‌ها و سوءمدیریت افزایش یافت و تورم و بیکاری به شدت افزایش پیدا کرد.

۴. سیاست‌های اجتماعی

○ دولت خاتمی: سیاست‌های اجتماعی بر تقویت عدالت اجتماعی و کاهش نابرابری‌ها متمرکز بود. تلاش‌هایی برای بهبود خدمات بهداشتی و آموزشی و افزایش دسترسی اقشار مختلف به این خدمات صورت گرفت.

○ دولت احمدی‌نژاد: سیاست‌های نیز بر حمایت از طبقات محروم و توزیع عادلانه ثروت تأکید داشت، اما به دلیل افزایش تورم و مشکلات اقتصادی، نتوانست به طور مؤثری به کاهش نابرابری‌ها بپردازد. (اخوان کاظمی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۱۵).

۵. سیاست خارجی

○ دولت خاتمی: با سیاست خارجی تعاملی و پیشنهاد گفتگوی تمدن‌ها به دنبال بهبود روابط بین‌المللی بود. این رویکرد به کاهش تنش‌ها و افزایش تعاملات اقتصادی و فرهنگی با سایر کشورها کمک کرد.

○ دولت احمدی‌نژاد: با اتخاذ سیاست‌های تهاجمی و مواضع ضد غربی، به افزایش تنش‌های بین‌المللی و تشدید تحریم‌ها منجر شد که تأثیرات منفی بر اقتصاد و توسعه اجتماعی ایران داشت.

جدول ۸. شاخص‌های همسنجی دولت خاتمی و احمدی‌نژاد (منبع نگارندگان)

شاخص	دولت خاتمی	دولت احمدی‌نژاد
آزادی‌های مدنی	افزایش آزادی‌های مدنی و حقوق بشر	محدودیت آزادی‌های مدنی و کنترل بیشتر رسانه‌ها
مشارکت سیاسی	افزایش مشارکت سیاسی و نهادهای دموکراتیک	تقویت کاهش مشارکت سیاسی و نظارت و کنترل
عملکرد اقتصادی	اصلاحات اقتصادی و سرمایه‌گذاری خارجی	حمایت از تولید داخلی و مشکلات ناشی از تحریم‌ها
سیاست‌های اجتماعی	تقویت عدالت اجتماعی و نابرابری‌ها	حمایت از طبقات محروم اما افزایش مشکلات اقتصادی
سیاست خارجی	بهبود روابط بین‌المللی و کاهش تنش‌های بین‌المللی	افزایش تنش‌های بین‌المللی و

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

این تحقیق با هدف بررسی و آسیب‌شناسی فرآیندهای سیاستگذاری در برنامه‌های توسعه سیاسی و اجتماعی ایران، دو دوره مهم ریاست جمهوری خاتمی و احمدی‌نژاد را مقایسه کرده است. دولت خاتمی با تأکید بر اصلاحات سیاسی و توسعه دموکراتیک، به دنبال ایجاد جامعه‌ای مدرن و بازتر بود. در این دوره، نهادهای مدنی تقویت شدند و مشارکت سیاسی افزایش یافت. همچنین، دولت خاتمی تلاش کرد تا وضعیت حقوق بشر را بهبود بخشد و آزادی‌های اجتماعی را گسترش دهد که در نتیجه، روابط بین‌المللی ایران نیز بهبود یافت. هرچند این اصلاحات با مقاومت‌هایی از سوی نهادهای محافظه‌کار روبرو شد، اما به‌طور کلی به تقویت جامعه مدنی و افزایش مشارکت عمومی منجر شد. در مقابل، دولت احمدی‌نژاد رویکردی محافظه‌کارانه‌تر و مقاومتی داشت و بر خودکفایی اقتصادی و کاهش وابستگی به غرب تأکید می‌کرد. در این دوره، دولت با کنترل بیشتر بر رسانه‌ها و محدودیت در فضای باز سیاسی و اجتماعی، آزادی‌های مدنی را محدود کرد. همچنین، سیاست‌های اقتصادی احمدی‌نژاد که بر حمایت از تولید داخلی و توزیع عادلانه منابع تمرکز داشت، به دلیل تحریم‌های بین‌المللی و افزایش تورم به کاهش رشد اقتصادی و نارضایتی عمومی منجر شد. مقایسه دو دوره نشان می‌دهد که سیاست‌های دولت خاتمی به گسترش دموکراسی و بهبود روابط بین‌المللی منجر شد، در حالی که در دوره احمدی‌نژاد، کنترل بیشتر بر رسانه‌ها و محدودیت‌های سیاسی و اجتماعی، به تشدید نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی منجر شد.

پیشنهادات کلیدی برای بهبود فرآیند سیاستگذاری در ایران:

۱. **تقویت نهادهای دموکراتیک و جامعه مدنی:** برای بهبود فرآیند سیاستگذاری، تقویت نهادهای دموکراتیک و سازمان‌های غیردولتی ضروری است. این نهادها می‌توانند به افزایش شفافیت، نظارت بر فرآیندهای تصمیم‌گیری و پاسخگویی دولت‌ها کمک کنند.
۲. **هماهنگی میان مراکز تصمیم‌گیری:** تعدد مراکز تصمیم‌گیری و عدم هماهنگی میان نهادهای مختلف باعث پیچیدگی و ناکارآمدی در اجرای سیاست‌ها می‌شود. برای رفع این مشکل، ایجاد سامانه‌های هماهنگی ملی که نهادهای تصمیم‌گیرنده را به هم متصل کند، ضروری است.
۳. **تدوین سیاست‌های اقتصادی مبتنی بر تنوع و کاهش وابستگی:** وابستگی به درآمدهای نفتی یکی از چالش‌های اقتصادی ایران است. برای کاهش این وابستگی، باید با حمایت از نوآوری، رشد بخش خصوصی و جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و داخلی، به تنوع‌بخشی اقتصاد و افزایش تولید داخلی پرداخت.
۴. **توسعه دیپلماسی تعاملی:** در حوزه سیاست خارجی، تعامل سازنده و دیپلماسی فعال به کاهش تنش‌ها و بهبود روابط بین‌المللی منجر می‌شود. تجربه نشان داده است که سیاست‌های مبتنی بر گفت‌وگو و تعامل نتایج مثبتی به دنبال داشته و به افزایش همکاری‌های بین‌المللی کمک کرده است.
۵. **ترویج عدالت اجتماعی و کاهش نابرابری‌ها:** برای بهبود رفاه اجتماعی و کاهش نابرابری‌ها، باید سیاست‌هایی تدوین شود که به توزیع عادلانه منابع، حمایت از طبقات محروم و دسترسی بهتر به خدمات بهداشتی و آموزشی توجه کند.

۶. **افزایش شفافیت و پاسخگویی در تصمیم‌گیری:** شفافیت در فرآیندهای سیاست‌گذاری باعث افزایش اعتماد عمومی به دولت می‌شود. انتشار اطلاعات مربوط به تصمیمات کلان و فراهم کردن امکان مشارکت عمومی در این فرآیندها می‌تواند فساد را کاهش داده و کارایی سیاستها را بهبود بخشد.
۷. **حمایت از اصلاحات سیاسی و اجتماعی:** دولت‌ها باید اصلاحات سیاسی و اجتماعی را به‌عنوان یک فرآیند مداوم دنبال کنند و با توجه به حقوق بشر و آزادی‌های مدنی، قوانین و سیاست‌های مربوط به عدالت اجتماعی را اصلاح کنند.
۸. **تعامل با نخبگان و جامعه مدنی:** استفاده از نظرات و تخصص‌های نخبگان و جامعه مدنی در فرآیندهای سیاست‌گذاری می‌تواند به بهبود کیفیت سیاستها کمک کند و تصمیمات بهتری برای توسعه اجتماعی و اقتصادی گرفته شود.
- نوآوری در سیاست‌گذاری:** این تحقیق با ارائه پیشنهاداتی کاربردی و نوآورانه، تلاش کرده است تا فرآیندهای سیاست‌گذاری در ایران را بهبود بخشد. از جمله پیشنهادات نوآورانه:
- **ایجاد پلتفرم دیجیتال یکپارچه:** این پلتفرم برای هماهنگی بین نهادهای مختلف و تسریع تصمیم‌گیری‌ها طراحی شده است.
  - **استفاده از داده‌های بزرگ برای سیاست‌گذاری:** بهره‌گیری از داده‌های بزرگ به تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر شواهد کمک می‌کند.
  - **سازمان مشاوره مردمی:** برای افزایش مشارکت عمومی در تصمیم‌گیری‌ها و انتقال نظرات مردم به سیاست‌گذاران.
  - **حمایت از فناوری‌های نوین و استارت‌آپ‌ها:** برای تنوع‌بخشی به اقتصاد و کاهش وابستگی به منابع نفتی.
- این پیشنهادات می‌توانند به توسعه پایدار در ایران کمک کنند و باعث افزایش شفافیت، کارایی و مشارکت عمومی در سیاست‌گذاری‌ها شوند.

منابع

۱. ابوذری لطف، م. (۱۳۹۳). تحلیل توصیفی گفتمان‌های دولت‌های پس از انقلاب اسلامی؛ در حوزه توسعه اقتصادی (۹۲-۱۳۵۷). *مطالعات سیاسی*، ۲۶ (۷)، ۱۳۷-۱۶۴.
۲. اخوان کاظمی، م.، صادقی، س. ش.، و نیکونهاد، ا. (۱۳۹۷). روند پژوهی فرایند توسعه سیاسی در ایران معاصر. *مجلس و راهبرد*، ۹۵ (۲۵)، ۲۰۹-۲۴۶.
۳. امیدی، ع.، و قلمکاری، آ. (۱۳۹۸). تحلیل رابطه سیاست خارجی و توسعه اقتصادی: مقایسه دولت‌های خاتمی، احمدی‌نژاد و روحانی (۱۳۷۶ - ۱۳۹۶). *رهیافت انقلاب اسلامی*، ۴۶ (۱۳)، ۴۷-۷۲.
۴. ایمانی، م. ت. (۱۳۹۶). *ارزیابی پارادایمی برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۵. برخوردار، س.، و علی‌عظیمی، ن. (۱۳۸۷). اثر کوتاه‌مدت و بلندمدت یارانه‌های تحقیق و توسعه بر رشد اقتصادی ایران. *اقتصاد و تجارت نوین*، ۱۴ (۴)، ۱۱۱-۱۲۸.
۶. پوراحمدی، ح. (۱۳۸۴). مبانی استراتژیک اصلاح سیاست‌های توسعه اقتصادی و اولویت‌های دولت در ایران. *مطالعات راهبردی*، ۳۰ (۸)، ۷۸۹-۸۱۶.
۷. خاتمی، ع. (۱۳۹۶). تحلیل تطبیقی جهانی‌شدن اقتصادی و سیاسی در دولت خاتمی و احمدی‌نژاد. *پژوهشنامه علوم سیاسی*، ۴۹ (۱۳)، ۹۷-۱۳۰.

۸. راغفر، ح. (۱۳۹۹). *تعاملات بین سیاست و اقتصاد در فرآیند توسعه ایران*. تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
۹. زیباکلام، ص.، افشاری، د.، و اصلانزاده، ع. (۱۳۸۹). *علل روی‌کارآمدن خاتمی (دولت اصلاحات ۱۳۷۶) براساس نظریه توسعه نامتوازن ساموئل هانتینگتون. تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۳(۲)، ۵۱-۷۶.*
۱۰. سفید سنگی، م. (۱۳۹۸). *بازتاب توسعه اجتماعی در قوانین برنامه‌های پنج‌گانه توسعه جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه توسعه اجتماعی ایران، ۲۰(۲)، ۴۵-۶۲.*
۱۱. سیفاللهی، س.، و ملکی، م. (۱۳۸۹). *بررسی تأثیر سرمایه انسانی بر رشد و توسعه اقتصادی با تأکید بر نقش توزیع نیروی متخصص کار در ایران با تأکید بر برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران بین سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۸۸. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۷(۲)، ۷۳-۸۶.*
۱۲. شناوری، ف.، جعفری نژاد، م.، و کاوه پیشقدم، م. ک. (۱۴۰۲). *علل هژمونیک شدن گفتمان انقلاب اسلامی (با تأکید بر ظرفیت‌های معناسازی به منظور کنترل رادیکالیسم سیاسی). فصلنامه جامعه و سیاست، ۱(۲)، ۵-۱۴.*
۱۳. شهبازی، ع.، و گلشنی، ع. (۱۳۹۵). *سیکل تجاری-سیاسی: مورد مطالعه دولت‌های سید محمد خاتمی و محمود احمدی‌نژاد. رهیافت انقلاب اسلامی، ۳۵(۱۰)، ۸۷-۱۱۲.*
۱۴. شیرزادی، ر. (۱۳۹۹). *برنامه‌های توسعه سیاسی در ایران بعد از انقلاب اسلامی. مجله سیاست خارجی و توسعه، ۵(۳)، ۷۵-۹۰.*
۱۵. صفری‌شالی، ر. (۱۳۹۸). *گفتمان عدالت در لوایح برنامه‌های توسعه سیاسی پس از انقلاب اسلامی. پژوهش‌های حقوق و عدالت اجتماعی، ۷(۲)، ۵۵-۷۳.*
۱۶. صیفوری، ف.، شهرام‌نیا، س. ا.، حاتمی، ع.، و امام‌جمعه‌زاده، س. ج. (۱۳۹۹). *بررسی مقایسه‌ای تأثیر جهانی‌شدن بر توسعه اجتماعی ایران در دو دولت خاتمی و احمدی‌نژاد. توسعه اجتماعی، ۵۵(۱۴)، ۱۵۱-۱۸۶.*
۱۷. علیزاده‌ساروکلابی، ر.، کشاورز، ب.، خوش‌خطی، م.، و مرادی، ع. (۱۳۹۹). *بررسی سیاستگذاری دولت جمهوری اسلامی ایران در مبارزه با فساد اداری. پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۴۳(۱۱)، ۱۶۳-۱۸۵.*
۱۸. قانع‌راد، م. ا. (۱۳۹۷). *برنامه‌های فقرزدایی و رفاه اجتماعی با تأکید بر رویکرد توسعه اجتماعی. فصلنامه علوم اجتماعی، ۱۲(۴)، ۱۲-۳۴.*
۱۹. کریمی‌کتایونچه، ی.، الهی‌منش، م. ح.، و محسنی، ع. (۱۴۰۰). *تعیین نقاط قوت سیاست توسعه اقتصادی در جمهوری اسلامی ایران براساس مدل SWOT. پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۴۸(۱۲)، ۶۱-۸۴.*
۲۰. ملکپور، ح.، و مطلبی، م. (۱۳۹۹). *رابطه دولت و طبقه متوسط جدید در ایران پس از انقلاب اسلامی (۱۳۹۲-۱۳۸۴). رهیافت انقلاب اسلامی، ۵۱(۱۴)، ۱۳۵-۱۵۲.*
۲۱. نادمی، د. (۱۳۸۴). *انتظارات و خواسته‌های شهروندان از دولت آقای خاتمی. اطلاعات سیاسی-اقتصادی، ۲۱۳-۲۱۴(۱۹)، ۱۶-۳۵.*
۲۲. نوجوان، ص.، احدی، پ.، و احمدی‌سفیدان، ح. (۱۴۰۰). *واکاوی تأثیر امنیتی کردن در شناسایی، تصمیم‌گیری و ارزیابی فرآیند سیاستگذاری عمومی. پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۴۸(۱۲)، ۲۴۷-۲۶۶.*

۲۳. نوریان، ا.، گلپایگانی، ح.، و بهشتی نیا، ا. (۱۴۰۲).
رویکردهای جمهوری اسلامی ایران به مشارکت سیاسی به عنوان زیربنای
مشروعیت سیاسی با تاکید بر نقش احزاب. فصلنامه جامعه و سیاست،
۱ (۴)، ۲۳-۳۷.
24. Adams, B. (2021). How to retain and develop talents: Impacts on decision-making.
Journal of Global Policy, 34(4), 245-259.
25. Vogelsang, P. (2020). The relationship between welfare and social development.
Journal of Social Development Studies, 19(3), 130-150.
26. Raghfar, H. (2020). An analysis of political development in Iran during the post-
revolution period. *University of Tehran*.